

הרה"ג יצחק נסים שליט"א
הראשון לציון הרב הראשי לישראל לשעבר

הספד שנאמר בקהל עם לפטירת הגאון הגדול כמוהר"ר יעקב חיים סופר זצ"ל מחבר ספרי "כף החיים", ט' סיון התרצ"ט

"לבך יהגה אימה איה סופר איה שוקל איה סופר את המגדלים, את עם נועז לא תראה, חזה ציון קרית מועדינו עיניך תראינה ירושלם נוה שאנן" וכו'.

את הפסוק הלז אני שם למשא הדרוש ליקרא דשכבי גבר יקר ומצוין חנות מזוין הרה"ג מופלא ומופלג בתורה ויראה צדיק תמים ר' יעקב סופר זלה"ה עליו אשא נהי איה סופר איה שוקל איה סופר את המגדלים, ולהרחיב הבנת המאמר אשר נאמר בכפילא בכל פעם כמלת איה כמאמר מיוחד לעצמו, אומר כענין אומרם בש"ס סוטה (דף י"ג) מלמד שהיה משה מוטל בכנפי שכינה ומלאכי השרת אומרים "צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל", והקב"ה אומר "מי יקום לי עם מרעים, מי יתיצב לי עם פועלי און", ושמואל אמר: "מי כהחכם ומי יודע פשר דבר", ור' יוחנן אמר: "החכמה מאין תמצא" ורב נחמן אמר: "וימת שם משה" סמליון אמר: "וימת שם משה ספרא רבה דישראל".

וראוי להבין למה בחלקו מאמרי שבחיו של משה שזה אומר בכה וזה אומר בכה הלא הקב"ה בעצמו או מלאכי השרת היו יכולים לומר עליו כל אלה המעלות כולן כאחת ומהר"י שור בעל עתים לבינה הסביר את הענין כן, יש אדם אשר יתפרסם בתבל בשבח מעלה אחת אשר ישובח בה, כגון עושר, או גבורה או חכמה, או יראת ה' או במדת הענוה, או נדיבות וכדומה, ויש אדם אשר יתפרסם בתבל בשבח מעלות רבות עשיר, וגבור חכם וירא ה', עניו, ונדיב לב וכו' והנה האיש אשר יתפרסם בתבל בשבח מעלה אחת מובן בהכרח כי המעלה הזאת היא אצלו בהפלגה גדולה מאוד, אם בעושר שנערך עושרו אלפי אלפים דנרי זהב כעשרו של קרח, ואם בגבורה כשמשון ואם בחכמה כשלמה וכו' שהמעלה אצלו במעלה היותר גדולה מיחידים בדור, שאם המעלה אצלו רק במדה הממוצעת לא יתפרסם שמו בתבל כי הן רבים המה בעלי עושר או בעלי גבורה כמוהו ואין לו מעלה מיוחדת לו לבדו לפרסם את אישיותו בתבל.

ואולם האיש אשר יעשה לו שם בתבל בשבח מעלות רבות אין הכרח שכל אחת מהמעלות אשר אצלו תהיה במעלה הכי גדולה כי גם אם מעלותיו הם במדרגה ממוצעת, בכל זאת האיש אשר זכה לכמה מעלות הוא איש יקר המציאות ויפורסם וישובח בתבל. והנה מרע"ה נתעלה במעלותיו עילוי רב מאוד עילוי רב הכמות והאיכות שהיה חכם בכל מקצועות החכמה, יראה ה' בכל גדרי היראה, במדות לא חסר לנפשו פרט מפרטי המדות הטובות והישרות, נתעלה בכל מעלה עד קרוב לקצה האחרון כמו שאמרו רז"ל בר"ה (דף כ"א) חמשים שערי בינה נבראו בעולם וכולן נתנו למשה חסר אחת. אשר לזאת אם היה מרע"ה משובח מאחד בכל המעלות היה זה הגרעון בשבחו היות ואפשר היה לחשוב שלא כל מעלה אצלו היא בתכלית השלימות ושבחיו הם מצד היותו ממולא במעלות רבות, ולזה נתחלקו שבחי מעלותיו להיות משובח מאת כל אחד ואחד בשבח מעלה אחת נפרדת אשר מזה מובן שכל אחת ממעלותיו היא שלמה בתכלית זשלימות.

וכן אני אומר על הרב המקובל הצדיק ר' יעקב חיים סופר אשר נתפרסם בתבל כאשר עינינו רואות שכמה וכמה ממחברי דורינו שבכל אתר ואתר קבלו ממנו הסכמות על ספריהם, וכמה וכמה מחברים ראיתי שהביאו דבריו בספריהם והתייחסו בכבוד להם, וכמה

ביאור המאמר 'כל עוף שפורח מיד נשרף'

מרבני אשכנז וספרד ורבני אמריקה וארצות המערב בקשו את ספריו וחבוריו וחבבום ומי שלא יודיע מכל זה אם הוא נוכח בהלוייה בטח ראה את רבני העם מכל העדות ומה היו אומרים עליו אשר כל זה היה מעיד על פרסומו הרב, הנגרם ממדותיו הנעלות שהיה גדול בתורה בפשט ובקבלה, גדול בבקיאות גדול ביראת ה' טהורה, גדול בענוה,

אוצר החכמה

כח הצדיק שבירושלים

ואמנם לא נתפרסם רק מצד קבוץ המעלות הטובות האלה אשר נקבצו בו יחדיו אלא מצד כל אחת ואחת ממעלותיו הליכו בקדש ודרכו בקדש אשר לזאת אקונן עליו במאמר מיוחד כל מעלה לעצמה איה סופר? ר' יעקב סופר ספרא רבה דישראל בבקיאות עצומה, איה שוקל? ששוקל דרכיו בקודש קלין וחמורין לעשות נחת רוח ליוצרו, זכור אזכור עוד את שבתו בבהמ"ד בימין הכניסה על יד שלחן מלא ספרים ומעיין ומעתיק ובלבולם של הבבלים אז שהיו לעתים תכופות רבים איני יודיע כעת וכל צעקותיהם לא הפריעו כנגדו לא רק שלא נתערב אלא שהמשיך במלאכתו מלאכת שמים ולא הרגיש כלל וכלל וכל זה ממסירות נפשו עה"ת ועה"ע איה סופר את המגדלים שהיה שונה הלכות ובנה מגדלים רבים בספריו, אך לא מגדלים הפורחים באויר כ"א מגדלי עץ אשר לא יזחו ממקומם, בסוכה (דף כ"ח) אמרו עליו על יונתן בן עוזיאל בשעה שיושב ועוסק בתורה כל עוף שפוריח עליו מיד נשרף ועומק המליצ' מלבד אמיתות הפש' הוא כן כי הן רבים המה רעיונו' בלתי אמתיו' העולים בראש ת"ח חריף ושנון ופורחי' בראשו במושכל ראשון בעת עסקו בתור' לחשוב מחשבו' מעמיק שאלה בונ' וסות' ואגב חורפ' שבישתא, ורעיונו' אלה המה נמלצים לעופות פורחים התעייף עיניך בו ואיננו, ורבים אשר יכלו הזמן בהם עד אשר ישכילו דבר לאמיתו, וכבר כתב הר"מ אלמושנינו שהחריפים בשכלם אינם ישרים בדעתם אבל ממעלות יונתן בן עוזיאל הוא שהיה משכיל כל דבר לאמיתו תכף ומיד, וכל עוף רעיון פלפול בלתי צודק שפוריח עליו מיד נשרף, ולא נתבלבל שכל למדו בדמיונות הפורחים כ"א בשכל ישר על אדני האמת וצדק לקיום העולם וכן ר' יעקב סופר היה בעל שכל ישר והרחיק את הפלפול המדומה.

ומי מכיא לנו תמורתו בדור השפל הזה אשר אמתיות לימוד התורה נתמעט ומעט גם הם הרוצים והיכולים לגדל בניהם לתורה וליראת שמים בדורנו זה! והן שתיים הנה קורותיך, ירושלם עתה שני צדיקים מגדולי הדור שכלנו ביום אחד בירושלם דדאבה ששקולים כעשרים צדיקים גדולים כי הנה מצינו במדרש רבה בתפלת אברהם אבינו ע"ה על אנשי סדום אולי ימצאון שם עשרה תמן עשרה, אבל בירושלם מה כתיב שוטטו בחוצות ירושלם אם תמצאו איש מבקש אמונה ואסלח, מבואר מזה גודל מעלת הצדיק שבירושלם שבסדום כשעמד אברהם אבינו בתפלה ובתחנונים לא יכל לבקש חנינה בפחות מעשרה צדיקים ובירושלם אמר הנביא בשם ה' כי בעבור צדיק אחד יסלח וימחול הרי כחו של הצדיק בירושלם כעשרה צדיקים בחו"ל.

וזה כונת ריש לקיש (מגילה כ"ח) כשהספיד להווא צורכא מרבנן דשכיח בארעא דישראל דהוה תני הילכתא, ואמר ווי! חסדא ארעא דישראל גברא רבה! דלכאורה הספז קצר מאד הוא, ומה שייכות לארעא דישראל ולפי האמור שהצדיק בארעא דישרא

מתעלה בעליו עצום ונורא מאוד וכחו גדול להעמיד העולם כדאמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן (יומא ל"ה) אפי' בשביל צדיק אחד העולם מתקיים שנאמר וצדיק יסוד עולם, א"כ המלים המעטים האלה שאמר ר"ל על אותו ת"ח יש בהם תיאור די והותר לעורר רגשות השומעים על האבידה הגדולה שחסרו צדיק שהיה יכול לפטור העולם, הנה ידועים השני פירושים על כוונת הנביא שאמר מפני הרעה נאסף הצדיק, פי' האחד סובב על מאמר חז"ל מפני מה נסמכה פרשת אפר פרה למיתת מרים כשם שאפר פרה מכפר כך מיתת מרים מכפרת מפני מה מזכירין מיתתן של בני אהרן ביוה"כ כשם שיוה"כ מכפר כך מיתתן ש"צ מכפרת, וכן אמר הקב"ה לאאע"ה בשע' שבניך באים לידי עביר' ומעשים רעים אני רואה צדיק אחד שהוא יכל לומר למדת הדין די אני נוטלו ומכפר עליהם. ופי' השני מפני הרעה נאסף הצדיק שלא יראה ברעה כמו שדרשו חז"ל צדיק אבד מן העולם רעה באה לעולם,

והנה אם נפטר צדיק אחד יש לומר שמיתתו היא לכפר על הדור אבל במיתת שני צדיקים יש לחרש שמא זה אות מבשר ח"ו על רעה העתידה לבוא כמ"ש בילקוט (ישעיה רמז שמ"ז) על הפסוק הזה דצדיק אבד, שנו רבותינו כשנהרגו ר"ש ור' ישמעאל, אמר ר' עקיבא לתלמידיו התקינו עצמיכם לפורענות, שאילו טובה עתידה לבא בדורינו לא היו מקבלים אותה אלא ר"י ור"ש, ועכשיו גלוי וידוע לפני משו"ה שפורענות גדולה עתידה לבוא בדורינו ונסתלקו אלו, מבינותינו לקיים מה שנא' הצדיק אבד וכו' וכוונת ר"ע כשראה שמתו שני צדיקים גדולים אמר האחד היה כדאי לכפר ולמה שניים ח"ו מפני הרעה עתידה לבוא ח"ו. *

וזה שאמר הנביא הצדיק אבד ואנשי חסד נאספים פתח בלשון יחיד וסיים בלשון רבים אלא כך נתכוון ישעיה הנביא ע"ה להוכיח את בני דורו, שלא די שבמיתת צדיק אחד שהדבר שקול ועומד בספק אם מת לכפר על הדור או שלא יראה ברעה, ועכ"פ מפני הספק הזה היה ראוי לכם לשום על לב לחזור בתשובה ואין איש שם על לב לדאוג מפני הספק הזה, אלא אפי' נוסף לזה עוד תוסיפו סרה שגם אנשי חסד נאספים שמתו שני צדיקים דבזה היה ראוי לאנשי הדור לדאוג מפני הפרענות כי שני צדיקים בודאי לא מתו לכפר על הדור כ"א שלא יראו ברעה העתידה לבוא ואפ"ה אתם מקשים לב באין מבין כי מפני הרעה נאסף הצדיק כמאמר ר"ע

שלש מדרגות בפרנסה

רבותי! אם ר"ע אמר זה בדורו אשר הוא קיים ומי לנו גדול ממנו בדורו היה מתיירא מפני הפרענות כשמתו שני צדיקים, אנן יתמי דיתמי מה נאמר במיתתם של שני הצדיקים מגדולי דורינו? וראוי לנו לקחת מוסר מחייהם וממיתתם, ע"ד שאמר ירמיה הנביא לבני דורו (ירמיה ב' ל"ב) הדור אתם ראו דבר ה' המדבר הייתי לישראל? אם ארץ מאפליה? מדוע אמרו עמי רדנו לא נבוא עוד אליך: ואמרו חז"ל בילקוט עם זה שאה"כ קח צנצנת אחת ותן שמה מלא העומר מן והנח אותו לפני ה' למשמרת לדורותיכם ר' אליעזר אמר לימות ירמיה למשמרת שבשעה שאמר ירמיה לישראל מפני מה אין אתם עוסקים בתורה? אמרו לו אם אנו עוסקים בתורה במה נתפרנס? באותה שעה הוציא להם ירמיה צנצנת המן א"ל ראו אבותיכם שהיו עוסקים בתורה במה נתפרנסו אף אתם עסקו בתורה והקב"ה מפרנס אתכם.

והנה לא יטעה אדם לומר שכוונת המדרש שירמיה אמר לאנשי דורו שיהיו בטלין מכל מלאכה ופרקמטיא ויעסקו בתורה דכבר אמרו חז"ל כל תורה שאין עמה מלאכה

סופה בטלה וצריך האדם לסבב בסיבה והשי"ת יברך את מעשה ידיו ויצליח בכל אשר יעשה.

ופוק חזי גם המן הניתן לדור המדבר מאת הקב"ה שלא בדרך הטבע אפ"ה היו צריכים לסבב בסיבה לצאת בבוקר ברדת הטל ללקוט איש כפי אכלו עומר לגלגולת. אלא כוונת המדרש בדברי ירמיהו לישראל הוא שבדאי צריך כל אדם לעסוק באיזה עסק למצוא פרנסתו.

אמנם כל איש ישר וירא ה' צריך לקבוע עתים לתורה ולעבודת ה' וימצא ברכה במעשה ידיו וירמיה שאל מפני מה לא עוסקים בתורה כלל והם א"ל שאי אפשר להם לקבוע עתים לתורה וצריכין לבלות כל הזמן לצורך הפרנסה באותה שעה הוציא להם ירמיה צנצנת המן אמר להם ראו אבותיכם שהיו עוסקים בתורה במה נתפרנסו אף אתם עסקו והכוונה בזה שמצינו בקרא שנאמר ברדת הטל על המחנה לילה משמע שהמן ירד על המחנה במקום שהיו שוכנים באהליהם וכתוב אחד אומר ויצאו העם ולקטו משמע שיצאו מחוץ למחנה ללקוט את המן, ובפרשת בהעלותך נאמר והמן כורע גד שטו העם ולקטו משמע שהיו צריכים לטרוח הרבה לשוט אנה ואנה במקומות רחוקים ללקוט ולקבץ המן וכיצד יתקיימו אלה הפסוקים? לזה דרשו חז"ל במסכת יומא (דף ע"ה) צדיקים ירד על פתח בתיהם בנונים יצאו ולקטו, רשעים שטו ולקטו.

וכמו כן בפרנסה ובעסקי האדם שלוש מדרגות, הצדיק אשר תורתו אומנתו ועוסק בתורה הקב"ה מזמין לו פרנסתו על פתח ביתו שנותן בלב הגבירים ויקירי העם שימציאו פרנסה למי שיושב באהל ועוסק בתורה תמיד, והבינונים שהם יראי ה' הקובעים עתים לתורה בכל יום ועוסקים במלאכתם זה הוא דוגמת ויצאו העם ולקטו דהיינו באותו הזמן אשר עוסקים במו"מ הקב"ה מצליח בידם ומזמין להם פרנסתם כדי שלא יצטרכו לבלות כל הזמן רק כשיצא סמוך למחנהו אמנם הרשעים אשר פורקים עול תורה ואינם עוסקים בתורה כלל וכלל לאלה הקב"ה מכביד עליהם עסקיהם ופרנסתם בטורח גדול כמו אלה אמר עליהם נאמר שטו ולקטו.

באופן הבנונים ראוי להם לקבוע עתים לתורה והקב"ה משפיע עליהם שפע וברכה בזמן אשר יעסקו בצרכי פרנסתם.

וגדולי הדור אשר יושבים באוהל של תורה הקב"ה מזמין להם כל פרנסתם בדרך אשר לא ידעוהו ואינם צריכים להחניף לעשירים ולדבר עמהם שיחה בטלה למצוא חן בעיניהם שיתמכו בידיהם אלא כל מי שתורתו אומנותו יהיה סגור באהלו וישב בתוך ד' אמות של הלכה והקב"ה יזמין לו פרנסתו ע"י אחרים כמו שירד המן לצדיקים על פתח בתיהם.

והרב הצדיק הזה ר' יעקב סופר היה לנו לדוגמא, הוא היה ממש צנצנת המן מעולם לא הלך לבקש פרנסתו ואף בעת שהיה מחוסר לחם לא זז ממקומו יושב ושונה ושמעתי שגם בזמן המלחמה העולמית לא מש מאהלו ולא פסק פומיה מגרסא והקב"ה פרנס אותו תמיד ולא עוד בדרך נס ממש שלח לו השי"ת הוצאות הדפסת ספריו אני מכיר בנסו בהדפסת שני החלקים הראשונים של כף החיים ובודאי גם שאר החלקים נדפסו בנסים ונפלאות.

ועכשיו נגנז צנצנת המן בימינו ויש לנו לדאוג שמא בעונותינו נתפסו הצדיקים האלו ועליהם יש להתמרמר.

ובאחי יוסף כאשר נמצא הגביע באמתחותיהם אמר יהודה מה נאמר מה נדבר ומה נצטדק האלהים מצא את עון עבדיך, ואמרו חז"ל מה נאמר בכסף הראשון ומה נדבר בכסף שני כן יש לנו לומר מה נאמר בכסף הראשון הצדיק הראשון לציון ומה נדבר בכסף שני הוא הצדיק ר' יעקב סופר ומה נצטדק שאין לומר שמיתתם היא להצדיק אותנו לכפר על הדור שאם כן היה די באחד אלא ודאי אלקים מצא את עונות עבדיך ורצה להענישם ומתו הצדיקים אלו שלא יראו ברעה ח"ו ובכן מה עלינו לעשות? עלינו לדאוג לשרש את הרע ממקורו יסוד הרע הוא שתול בחנוך, החינוך הכללי הוא חנוך זר לרוח ישראל סבא, ואם ההורים ירצו בודאי בידם לתקן הרבה מהמעוות.

בגמרא סנהדרין (דף ע"א) רבי יהודה אומר אם לא היתה אמו שוה לאביו בקול ובמראה ובקומה אינו נעשה בן סורר ומורה מ"ט אמר קרא איננו שומע בקולינו, מדקול בעינן שוין, מראה וקומה נמי בעינן שוין.

והנה בהשקפה ראשונה המאמר הזה אין לו ביאור ופתרון כי מה ראו חז"ל לדרוש דרשות כאלה מדכתיב בקולינו דבעינן קולות שניהם שוים, ואם שונים הם בזאת האם נוכל להצדיק את מעשי הבן סו"מ? אם ההורים שונים המה בקולותיהם, אכילתו תרטימר בשר ושתייתו לוג יין איננו שתיה? ואם נחליט כי כן גזרה תוה"ק דבעינן שוים בקול גזרה היא ועלינו לקבלה, אבל איך נוכל להקיש מזה על דברים אחרים ג"כ ולהוסיף מדקול בעינן שוין מראה וקומה בעינן שוין?

אמנם הסכת ושמע ותראה כי על אדני ההגיון הוטבעו דברי חכמינו ז"ל עוד אמרו שם היה אביו רוצה ואמו אינה רוצה, אביו אינו רוצה ואמו רוצה אינו נעשה בן סו"מ, היה אחד מהם גדם או חיגר או אלם או סומא או חרש אינו נעשה בן סו"מ שנאמר ותפסו בו ולא גדמין והוציאו אותו ולא חגרין ואמרו ולא אלמין בנינו זה ולא סומין איננו שומע בקולנו ולא חרשין, וכי מפני שאכל זה תרטימר בשר ושתה חצי לוג יין אמרה תורה יצא לב"ד להסקל? אלא הגיעה תורה לסוף דעתו של בן סו"מ שסוף מגמר נכסי אביו ומבקש למחוד ואינו מוצא ויוצא לפרשת דרכים ומלסטם את הבריות!

כתיב יצר לב האדם רע מנעוריו וכתב הגאון מלבי"ם הסבה שציור הלב לרעה גוברין על הציורים הטובים הוא מפני שהאדם פרא יולד וציורי התאוה מקדימים ובאים קנאה תאוה כבוד ונקמה וכדומה והם נעשים אזרחים בנפשו, ועת יגדל ויתחיל השכל להתעורר וכחות הנפשיים יציירו בו ציורים אחרים טובים כבר ימצאו שנפשו מלאה ציורים רעים ונעשו בו טבע שניה לזאת חובה על ההורים לחנך בדרך הטוב והישר ולא לתת למדות הרעות שישתמשו בקרבו, ובעקר להרחיקו מחברת מרעים וכו'.

ואם ההורים עשו זאת ולא נשאו פרי לא הצליחו במוסרם הבן אטם אזנו משמוע דברי הוריו והלך בשרירות לבו, אין תקוה להשיבו מדרכו הרעה והתורה ירדה לסוף דעתו כי לבסוף ילסטם את הבריות אבל אם אחד מההורים בעל מום סומא אלם חרש וכו' שלא יוכלו להתחקות על מעשי הנער ולא יוכלו להוכיחו ולהדריכו בדרך טובה וילך שובב בדרך לבו אינו נעשה בן סו"מ.

על שלשה דברים החינוך עומד "קול", "מראה", "קומה".

א. הבנים יחונכו בחנוך טוב אם אך הוריהם יתאחדו בהשקפותיהם על דרך חייהם, אם אך יחדיו יעבדו לכונן את בינתם על בסיס חזק ונאמן המה יקלעו למטרה אחת לחנך את בניהם על ברכי היהדות לעשותם נאמנים לה' לתורתו ולעמו.

אבל אזי ואבוי אם ההורים שונים בנטיית רצונם, מה שיאהב היא תשנא הוא האב יתמיד לחנך את בנו לפי רצונו הוא, והיא לפי נטיית רוחה, האב יתן קולו קול עז על בנו אם לא יטו ארון קשבת לדבריו והיא תגעור בהם בדרכי אביהם, קולות שניהם אינם שוין הבנים לא יתחנכו היטב.

ב. הרבה אנשים רוצים שבניהם יהיו בנים נאמנים זרע ברך, ההורים ידברו על לבותיהם לבל ינטו מדרך הישר והמה בעצמם אחרת יעשו דבריהם לא ימצאו מסילות בלבנות בניהם, חז"ל אמרו כל תורה שאין לה בית אב! אינה תורה.

אם ההורים מורים לבניהם "הדרך הישרה" והמה עצמם לא יעשו הישר אז לשוא כל דבריהם.

אוצר החכמה

כפלוני שמש העיר אשר בימי הסליחות בחצי הלילה הולך דופק על חלונות בתי אנשי העיר לעוררם משנתם לסליחות והוא עצמו אך כלה מעשהו שב לביתו ושנתו ערבה לו עד חצי היום.

אם ההורים יקיימו בעצמם את אשר הם מוצאים לטוב והמראה שלהם טוב, שוין המה במראה כמו בקול אז נוכל להחליט כי עשו את חובתם באמונה.

ג. האדם צריך להיות מצוין במדות טובות ולהתרחק ממדות המגונות וביחוד ממדת הגאווה המדה הנמכזה אשר תוליד את האדם שולל ותגדיל שבעתים את "האני" הגאון הוא אם כל חטאת וישקץ איש ויבאיש ולו חכם כדניאל ועזרא, אמנם יש עת אשר נחוץ הוא לאדם לאחוז גם במדת הגאווה עמינו סובלים חרפות וגדופים משונאינו אויבינו משליכים שקוצים על תורתנו ודתינו ודברים כמו אלה אנו שומעים בעונות גם מפיות החופשים גם המה יפערו פיהם לבלי חק לדבר עתק על ה' ועל משיחו ומגמתם לטעת זמורת זר בכרם ישראל.

בעתות הללו כמו סמי מרפא מזור ותרופה תהי' לנו הגאווה להתגאות בתורתנו ואמונתנו הטהורה והצרופה. והיא כמו מורה דרך לעולי ימים לשמרם לכל יתנגפו בצורי מכשול, וכו' וכו'.

אי לזאת על ההורים לחנך את בניהם להשכילם ולהבינם באיזה דרך תמצא מדת הגאווה חן בעיני אלקים ואדם ומתי חייבים הם להיות מבעלי "הקומה" אם ההורים אינם שוים במדת הקומה מה שבעיני האב לכבוד ולתפארת לכלימה בעיניה וכן להפך הוא מתגאה ביהדותו בתורתו ובאמונתו. והיא מבקשת להתגאות בדברים אחרים לא לפי "רוח ישראל" או להפך והמה שניהם "כחמר גמל" במצב כזה אין הבנים יכולים להתחנך כמו שדרוש.

אחרי כל אלה אשוב כי שערי מאמרי חז"ל פתוחים לפניך, אם ההורים אינם שוים בקולם הקול הוא הרצון כמו אם שמוע תשמע לקול ה' אלוהך, דהיינו אינם שוים ובתוכחתם ובלמודם לבניהם, ואף אם שוים בזאת ידברו, בקול אחד, אבל יתנהגו אחרת מכפי שידברו ואינם שוים במראה, ואם שוים בזה ובזה אבל אינם שוים בקומה מלת קומה הוא תואר לגאווה אם אינם שוים בזאת והבן לא נתחנך טוב לא נוכל לדונו כבן סר' מ' ע"ש סופו.

על הגאולה

והנני לסיים בתקוות הגאולה בביאור הפסוקים שאמרתי בנושאי מקדם את עם נועז לא תראה חזה ציון קרית מועדינו, כענין מ"ש במדרש שמותרבה שמרו משפט משל לאדם שנכנס למדינה ושמע שפלוטמיא נעשית הלך ושאל ללדיר מתי פלוטמא נעשית? א"ל

רחוקה היא הלך ושאל לאותו שעושה הפלוטמיא א"ל קרובה היא א"ל והלא שאלתי ללודיר ואמר רחוקה היא? זו היא דעתך ששאלתה ללודיר וכי רוצה הלודיר שאעשה פלוטמיא? כך שאלו ישראל לבלעם אימתי תהיה ישועה? אמר להם אראנו ולא עתה אשורנו ולא קרוב! אמר להם הקב"ה לישראל זו היא דעתיכם וכי אין אתם יודעים שאין בלעם רוצה שתבוא ישועתי? אלא תצפו לישועה שהיא קרובה שנאמר כי קרובה ישועתי לבוא,

ואינו מוכן אם קרובה הישועה איך יאמר זה שקר בדבר העתיד להתגלות, ועוד איך היה מאמר האדון שהיא קרובה, ואנו רואין באמת שעבר עידן ועידנין ועדיין לא נושענו? אמנם הכוונה כי יש לנו קיצו גאולה אחת קרובה ואחת רחוקה הרחוקה היא הזמן הנועד כמאה"כ אני ה' בעתה אחישנה ודרשו לא זכו בעתה היינו כשיתנהגו ישראל בפריצות, זכו אחישנה והיא הזמן היותר קרובה כדכתיב היום בקולו תשמעו וזה כוונת הכתוב הנסתר לה"א והנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת, אשר לכאורה אין למקרה זה המשך כלל למקראות הקודמין, ומה המה "הנסתרות והנגלות" ואולם הכוונה כי הכתוב אמר תחילה, אשר יגרמו מעשיהם ויתשם ה' מעל אדמתם וישליכם אל ארץ אחרת "כיום הזה" והוא הגלות המר והנמהר הזה.

ואמנם הוקצב לנו שני זמני גאולה בעתה הנעלם וע"ז אמר הנסתר לה"א והזמן השני הוא הזמן הגלוי וידוע לכל לקטון ולגדול שהוא היום אם בקולו תשמעו ועל זה אמר והנגלות לנו ולבנינו הזמן הגלוי לכל הוא לעשות את כל דברי התורה הזאת.

ובזה יובנו היטב דברי המדרש הנ"ל כי בלעם הסתיר מהם הזמן הקרוב לגאולת ישראל כי אין חפץ הרשע בישועתם אשר לזה התחכם להעכירם על הדת לזנות אל בנות מואב ולהתדמות להם כדי שלא תהיה תקות הגאולה רק לזמן של בעתה אשר תמשך עידן ועידנין.

והקב"ה אמר לישראל הזהרו מלשמוע אל דברי בלעם הרשע אשר ירחיק לכם זמן הגאולה למען יכשילו אתכם, הן יש זמן קרוב מאד לישועה, שמרו משפט ועשו צדקה ואז קרובה ישועה לבוא, וזה כוונת הנביא ישעיה בפסוקים שאמרתי לבך יהגה וכו' את עם נועז וכו' חזה כי אחר אשר בעוה"ר חסרנו ראשי הדור אשר בזכותם היה לנו קיום בגלות המר הזה, אמר את עם נועז לא תראה הזהרו מאוד מאוד מלבטוח בעם נועז כבריטאניא היום ולבקש להתדמות להם וכו'.

חזה ציון קרית מועדינו תנו לבכם להשיב מעשיכם ולישר דרכיכם למען תוכלו לחזות בנזעם ה' בקרית ציון ולקרב הישועה בקץ הגאולה ועיניך תראנה ירושלם נוה שאנן לא ישמע שוד ושבר בגבולינו.

